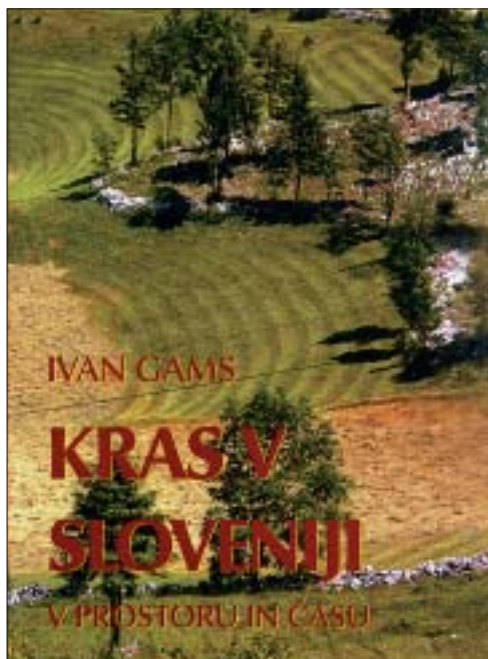

KNJIŽEVNOST**Ivan Gams:****Kras v Sloveniji v prostoru in času**

Ljubljana 2003: Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Založba ZRC, 516 strani, ISBN 961-6358-91-X

Pri Založbi ZRC je septembra 2003 izšla knjiga z naslovom Kras v Sloveniji v prostoru in času avtorja akademika Ivana Gamsa. Trdo vezana knjiga formata 20 krat 27 cm ima 516 strani, 293 barvnih in 10 črno-belih ilustracij ter 136 kart, načrtov in risb.

Kot pojasni avtor v uvodnem poglavju, je knjiga Kras, ki je izšla leta 1974, že davno pošla in zaradi potrebe po novi monografski obdelavi krasa je staro knjigo močno predelal, saj se je naše poznavanje krasa močno povečalo. V Sloveniji so bile raziskane številne nove jame, napredovalo pa je tudi krasoslovje, ki se je dokopalo do pomembnih novih spoznanj.

Delo je razdeljeno na osem poglavij, ki so jim dodani obsežen pregled literature, angleški povzetek ter kazala v tekstu omenjenih terminov, pomembnejših jam, slik in ilustracij, pa še posebni krasoslovni slovar.

Avtor nas skozi knjigo vodi tako, da najprej predstavi, kako je nastal termin kras in kako veda o krasu, oziroma, kaj je na krasu v posameznih časovnih obdobjih vzbujalo zanimanje, odpiralo vprašanja in kakšni so bili odgovori nanje.

Sledi poglavje o kraški hidrografiji. V njem avtor razloži osnovne mehanizme pretakanja in conalnosti vode v krasu, poroznost in prepustnost krasa ter značilne vodne kraške pojave, kot so izviri, ponori, kraška jezera, predstavi pa tudi rabo kraških voda.

Naslednje poglavje je posvečeno kraškim procesom, predvsem raztapljanju kraških kamnin. Opisani so mehanizmi in prostorska razporeditev korozije oziroma količina raztopljenih karbonatov v večjih vodnih tokovih slovenskega dinarskega in alpskega krasa.

Jamam je posvečeno posebno poglavje, kar je razumljivo, saj so verjetno najzanimivejši in najznačilnejši kraški objekti. Poglavje začenja s človekovim odnosom do jam. Nekoč so bile jame bivališča, kulturni prostori, mesta vražjeverja. V jamah se je kopalo rude, iskalo vodo in nabiralo hrano. Danes pa so jame mesta, kjer lahko dobimo pomembne informacije o razvoju krasa. V drugem delu poglavja opiše odkrivanja in raziskovanja ter nastanek jam oziroma posameznih jamskih oblik, kapniške oblike in jamsko živalstvo.

V poglavju o kraškem površju so opisane reliefne oblike od najmanjših korozijskih izjed in žlebičev do največjih, kraških polj in uravnav, piše pa tudi o dolinastih, fluviokraških oblikah in kontaktnemu krasu.

Posebno poglavje je namenjeno človeku in njegovemu spreminjanju krasa. To je najbolj očitno tam, kjer so izkrcili gozdove in kamenje s površja zložili v suhe zidove in škarpe. Manj očitni, a trajni so posegi v jame, na primer pri turističnih jamah in onesnaževanju kraške podtalnice.

V poglavju o pogojih za nastanek krasa avtor opiše osnovne geološke pogoje in njihove spremembe v dimenzijah geološkega časa. Številne današnje reliefne oblike nosijo sled nekdanjih klimatskih ali drugih razmer, ki so vladale v času njihovega nastanka.

Regionalnemu pregledu krasa po Sloveniji je namenjeno kar polovico celotne knjige. S topografskimi in geološkimi kartami, geomorfološkimi skicami, kartami podzemnih vodnih povezav in fotografijami nam predstavi kraške pokrajine v Sloveniji. Podrobno so opisane pomembnejše jame, tu so njihovi načrti, opisi, zgodovina raziskav in fotografije. Poglavju so dodani pregledna karta kraških pokrajin, sezname največjih in najglobljih jam v Sloveniji in podatki o najpomembnejših turističnih jamah pri nas.

Knjiga je napisana strokovno, dovolj poglobljeno, da zadovolji poznavalce, ki morda iščejo podatke o kraškem pojavu, jami ali dogodku iz zgodovine, obenem pa tudi dovolj poljudno, da zadovolji bralca, ki mu je to prvo srečanje s krasom. Bogato je opremljena s slikovnim in kartografskim gradivom, zlasti načrti jam in skicami manjših kraških območij.

Žal je pri nastajanju knjige prišlo do številnih manjših napak, zlasti pri citiranju virov, pri podnapisih k slikam in podobnem. Knjiga je že pošla, v pripravi pa je ponatis s potrebnimi korekturami.

Andrej Mihevc

Lučka Lorber (urednica):

Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem
Maribor 2003: Znanstveni inštitut za regionalni razvoj pri Univerzi v Mariboru, 117 strani,
ISBN 961-91127-0-9

Vse temeljne nacionalne znanstvenoraziskovalne discipline so si vseskozi prizadevale, da s svojimi preučevanji zajamejo in obravnavajo naše celotne narodnostno ozemlje. V tem pogledu tudi geografija ni zaostajala za drugimi. Njen širši interes je bil, da je s posameznimi študijami opozarjala predvsem na socialno-geografske probleme v naših zamejskih pokrajinah ali v njihovih predelih. Tudi v tem pogledu Slovensko Porabje na Madžarskem ni bilo nikdar izvzeto. Več desetletij je nekdanji Inštitut za geografijo opravljal v Slovenskem Porabju najrazličnejše raziskave, ki so z geografskih vidikov prikazovale značilnosti Porabja, in še posebej njegov prebivalstveni razvoj in gospodarski potencial. V zadnjem času so skrb za celostno preučevanje Slovencev v Porabju prevzeli sodelavci Pedagoške fakultete oziroma Znanstvenega inštituta za regionalni razvoj pri Centru za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije pri Univerzi v Mariboru. V ospredje njihovega najnovejšega raziskovanja ob oblikovanju slovenskih regij in vstopu Slovenije v Evropsko zvezo so želeli še posebej opozoriti na položaj naše manjšine na Madžarskem. Leta 2002 je namreč Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je v okviru Ministrstva za zunanje zadeve Vlade Republike Slovenije odobril in podprl raziskovalni projekt Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem. Poglavitvi izsledki iz sklopa teh interdisciplinarnih preučevanj so objavljeni v tem zborniku, ki je posvečen preminulemu prof. Ludviku Olasu. Pokojnik je bil takorekoč *spiritus agens* te kakor tudi prejšnjih geografskih raziskovalnih skupin. Skrb za našo narodnostno

manjšino, predvsem na Madžarskem, pa je prenašal tudi na generacije študentov na mariborski Pedagoški fakulteti.

Vsebina objavljeni prispevkov je pestra. Uvodne misli in potrebo ter namen tovrstnih raziskavanj je začrtala urednica zbornika, Lučka Lorber. Božidar Kert je predstavil Ludvika Olasa kot pronicljivega in tenkočutnega raziskovalca predvsem Pomurja in Porabja. Skozi štiri desetletja je bil snovalec, nosilec ali sodelavec številnih raziskav. V njih je dosledno postavjal v ospredje naravnogeografske danosti, ki so bile ob političnih in gospodarskih vplivih in posegih pomembna podlaga na spreminjanje pokrajinske podobe in njene namembnosti v širšem pokrajinskem in gospodarskem sistemu.

Zinka Zorko je raziskovala jezikovno podobo Slovencev v Porabju. Izsledke svojih preučevanj je strnila v tri dragocene razprave, ki osvetljujejo prekmursko narečje v Porabju na Madžarskem pa besedje v porabskem andovskem govoru. Členitev besedja je pokazala na njihov slovenski oziroma slovanski izvor; petina besed je prevzeta iz nemščine in hrvaščine. V njeni tretji razpravi, Slovenska narečna književnost med Muro in Krko, je ugotovljeno, da se prekmursko panonsko narečje kot pisana prenosniška zvrst danes pojavlja v umetnosti, v strokovni in publicistični funkcijski zvrsti in ohranja prvinski slovenski jezik.

Najnovejši demografski razvoj v Slovenskem Porabju v obdobju 1990–2001 je na podlagi podatkov, jih jih je zbral in uredil Ludvik Olas, prikazal Borut Belec. Tudi v zadnjem desetletju 20. stoletja je za gospodarsko slabo razvito obmejno slovensko pokrajino značilna depopulacija, ki temelji na občutnem presežku števila umrlih nad rojenimi. V tem času se je število prebivalcev v Porabju z Monoštom vred povečalo za 1,8 %, v podeželskih naseljih pa je upadlo kar za –7,9 %.

Domačinka iz Porabja, etnologinja Marija Kozar - Mukič, je preučila Vpliv eksogamnih porok na upad prebivalstva na Gornjem Seniku (1896–1980). Trianonska državna meja, ki je bila uveljavljena leta 1920, je v mnogočem spremenila dotedanji teritorialni obseg sklepanja porok. Nerazvitost območ-

ja, sezonsko delo in graničarji, s katerimi so se možile domačinke – Porabke, so bistveni razlogi, ki so prispevali k izseljevanju domačinov in s tem tudi na depopulacijo.

Borut Belec je na osnovi arhivskih in drugih virov, katastra in anketiranja ter terenskega dela pripravil študijo Socialnopošestni razvoj porabskega naselja Andovci (Orfalu, Madžarska). Pregledi terezijanskega urbarja monoštrskega samostana iz leta 1767, franciscejskega katastra in parcelnih protokolov iz leta 1859 ter zemljiške knjige iz let 1869, 1909 in 1979 so omogočili podroben oris zemljiško-POSESTNIH sprememb v zadnjih dveh stoletjih. Nadalje so pregledno zarisane spremembe v namembnosti zemljiških kultur kakor tudi zemljiška razdelitev. Iz odprtih in polodprtih sklenjenih prog so nastajale drugotne grude in grudasti delci. Z depopulacijo, ki je dosegla višek po 2. svetovni vojni, je zamiral slovenski živelj. Z deagrarizacijo in staranjem prebivalstva je upadla kmetijska pridelava, ki je večinoma namenjena samooskrbi.

Lučka Lorber je preučila Porabje v procesu vključevanje v Evropsko zvezo. Njena raziskava, ki umešča Slovensko Porabje v širše zahodnopanonsko obrobno območje, sega na področje gospodarske in politične geografije. Njena glavna spoznanja so, da samo s krepitevijo infrastrukturnih in gospodarskih povezav med Slovenijo in zahodno Madžarsko ter z možnostmi zaposlitve delovne sile z obeh strani meje, in sicer predvsem na slovenski strani so neposredna zagotovila za ohranitev slovenstva tudi v Porabju.

Knjižica, ki nas z dveh temeljnih znanstvenoraziskovalnih področij seznanja s sodobno in aktualno problematiko našega zamejstva na Madžarskem, je dragocen prispevek k poznavanju tega koščka našega narodnostnega ozemlja. Ob vsem tem pa ne smemo prezreti, da je bila knjižica natisnjena le v pičlih 250 izvodih. Zato bo manjkala na policah številnih, ki jih zanimajo Slovenci v Porabju.

Milan Natek

National geographic junior

Ljubljana 2003: Rokus, ISSN 1581-6869

Septembra 2003 je začela izhajati nova serijska publikacija, ki v svojem imenu nosi izraz »geografski«, to je National geographic junior. Revija je slovenska različica ameriške revije *National Geographic Kids*, ki je z letom 2003 začela izhajati po svetu v licenčnih nacionalnih različicah. Prvi so licenco pridobili Japonci, avgusta je revija začela izhajati v Španiji, septembra v Slovenji kot tretji na svetu, oktobra v Romuniji, Bolgariji in Rusiji ter novembra v Nemčiji. Januarja 2004 bodo sledile še Južna Koreja, Nizozemska in Kitajska, na izhajanje pa se pripravljajo še v arabskem svetu, na Portugalskem, v Indoneziji in Grčiji.

Ogledni izvod revije je v slovenščini izšel že junija 2003, ko je Slovenijo obiskal Terrence B. Adamson, podpredsednik združenja *The National Geographic Society*, ene največjih neprofitnih organizacij na svetu, ki se je ob obisku sestal tudi z slovenskim ministrom za okolje, prostor in energijo Janezom Kopačem. Združenje, ustanovljeno leta 1888, je v svetu najbolj poznano kot izdajatelj poljudnoznanstvene revije *National Geographic Magazine* in po svojem televizijskem kanalu *National Geographic Channel*, z revijami kot je *National Geographic Kids* pa skrbijo tudi za izobraževanje otrok. Osrednja revija združenja, ki zaenkrat še ne bo izhajala v slovenščini, je pri nas dobro poznana, kar potrjuje podatek, da se v evropskem merilu Slovenija po številu naročnikov na tisoč prebivalcev uvršča na drugo mesto (za Nizozemsko). Na *National Geographic Channel*-u pa lahko od oktobra 2003 beremo slovenske podnapise. Podnaslovljenega je trenutno približno tretjino programa, v letu dni pa naj bi bil celoten program pokrit s slovenskimi podnapisi. Televizijski kanal spremljajo v kar 145 državah sveta. V 26 jezikovnih različicah ga spremlja 160 milijonov gospodinjstev, od tega 200.000 slovenskih.

National geographic junior je podnaslovljen kot Revija za mlade raziskovalce in pustolovce in je namenjen otrokom od devetega do petnajstega leta starosti. Gre za izobraževalno revijo, ki bo skušala »... na zabaven in otrokom zanimiv način ...« (National geographic junior, junij 2003, stran 3) predstaviti poljudne naravoslovne in družboslovne vsebine. Izhajala bo mesečno od septembra do junija, letnik

pa bo imel deset števil. Revija ima 32 + 4 strani in format 20,5 krat 26,5 cm. Revija je za otroke vizualno privlačna, saj vsebuje mnogo slikovnega gradiva.

Vsebina slovenske izdaje bo večinoma povzeta po ameriški izdaji, revija pa bo imela tudi izvorni slovenski del. Za ta del revije so izdajatelji povabili k sodelovanju slovenske strokovnjake z različnih področij: od arheologije, etnologije, zoologije, botanike, oceanografije, kemije, fizike, astronomije, do geografije in geologije. V petčlanskem izdajateljskem svetu je kot predstavnik geografije dr. Drago Perko, v šestnajstčlanskem uredniškem odboru pa geografijo predstavlja Igor Lipovšek.

Revija ima več rubrik oziroma tematskih sklopov. Rubrika Okoli sveta predstavlja novice, aktualne in zabavne dogodke z različnih koncev sveta, ki so zanimive za mlade bralce. Prispevki govorijo o zanimivih dejavnostih raziskovalcev, ohranjanju okolja in sodobnih tehnologijah. Rubrika Neverjetne živali prinaša nenavadne, a resnične zgodbe o živalih, tudi iz Slovenije. V rubriki Naše zvezde predstavljajo mlade raziskovalce in inovatorje iz Slovenije in tujine, ki izstopajo s svojimi dosežki. Rubrika Preizkusi se prinaša različne miselne in druge igre, ob katerih se lahko otroci zabavajo in hkrati bogatijo svoje znanje. Zgodbe o živalih so ena glavnih tem osrednje revije Združenja *National Geographic* in tudi v slovenski reviji ne bodo manjkale. V rubriki Znanost in tehnologija so predstavljena najsodobnejša tehnološka odkritja, moč narave in zanimivosti iz sveta komunikacij, Zabava pa prinaša zgodbe glavnih junakov najpopularnejših filmov. Rubrika Arheologija in zgodovina prinaša zgodbe iz arhiva Združenja *National Geographic* in slovenskih muzejev. Predstavljene bodo teme od prazgodovinskih vasi, razbitih starih ladij, do okostij dinosavrov.

Revija *National Geographic Junior* ostaja zvesta konceptu revije *National Geographic Magazine*, da pokriva vse, ne le geografske teme. Tako ne gre za mladinsko geografsko revijo, pač pa za mladinsko revijo splošnoizobraževalnega značaja, v kateri so geografski prispevki le kamenček v mozaiku področij, ki jih revija pokriva. Da ima revija kljub temu v naslovu besedo *geographic* pa ni za geografijo nič slabega, lahko je le koristno, saj geografiji dela dodatno promocijo.

Matija Zorn

Atlas krajiny Slovenskej republiky/Landscape Atlas of the Slovak republik

Bratislava, Banská Bystrica, Slovaška 2002: Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Slovenská agentúra životného prostredia, 344 strani, ISBN 80-88833-27-2

Ministrstvo za okolje republike Slovaške (*Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*) in Slovaška agencija za okolje (*Slovenská agentúra životného prostredia*) sta izdali enega temeljnih del vsake države 'Nacionalni atlas'.

Nacionalni atlas »... ne posredujejo le informacij o neki državi..., pač pa se v njih odraža tudi nacionalna ... identiteta prebivalcev...« (Peter Jordan 2002: Nacionalni in regionalni atlas ter nacionalna/regionalna identiteta, *Geografski vestnik* 74-2, 69). Nacionalni atlas so s »... številnimi vsebinsko zasnovanimi kartografskimi prikazi ter besedili temeljna kartografska osebna izkazica države...« (Dušan Plut 1999: *Geografski atlas Slovenije – Država v prostoru in času*, *Geografski vestnik* 71, 151). Tega se je ob vključevanju v evropske integracije zavedla tudi Slovaška in pred nami je prva izdaja atlasa z naslovom *Atlas krajiny Slovenskej republiky/Landscape Atlas of the Slovak republik* 'Pokrajinski atlas Slovaške'. Atlas je v celoti dvojezičen, slovaška in angleška besedila pa so povsem enakovredna. Atlas je nastal 22 let po izdaji zadnjega tovrstnega dela na Slovaškem 'Atlasa Slovaške socialistične republike' (*Atlas slovenskej socialistickej republiky*, 1980). Kljub kvaliteti tega dela pa so bile pokrajinske spremembe zaradi političnih, gospodarskih, miselnih in drugih sprememb v zadnjih dvajsetih letih tolikšne, da je bilo treba izdelati povsem nov atlas. Pri njegovi izdelavi so uporabili naj sodobnejše tehnološke in programske rešitve in pred nami je atlas, ki se po svoji izdelavi in izgledu lahko primerja s katerimkoli nacionalnim atlasom po svetu. Atlas so izdali v knjižni obliki, na CD-ROM-u in na DVD-ju. Atlas na CD-ROM-u je kopija tiskane verzije v pdf formatu, DVD različica pa vsebuje še poseben film. Osnovne informacije o atlasu je moč dobiti na medmrežnem naslovu <http://www.atlaskrajiny.sk>.

Priprave na njegovo izdelavo so se začele leta 1996, za njegovo izdelavo pa je skrbel osemnajstčlanski uredniški in devetčlanski izvršilni odbor. Pri izdelavi je skupaj sodelovalo kar 367 slovaških in tujih strokovnjakov iz 85 različnih znanstvenoraziskovalnih, izobraževalnih in drugih institucij.

Vsebinsko je atlas razdeljen na deset poglavij, te pa imajo več podpoglavij. V prvem poglavju Pokrajina in njen prikaz je pokrajina predstavljena shematsko s pomočjo slik in grafičnih prikazov, ki kažejo njene sestavne dele. Poglavje vsebuje tudi zgodovinske in sodobne umetniške upodobitve pokrajine.

V drugem poglavju Razvoj naselij in prikaz zemljevidov je predstavljen razvoj naselij od prvih naselitev dalje, v drugem delu poglavja pa so predstavljeni stari zemljevidi Slovaškega ozemlja. Predstavljen je razvoj ozemeljske in administrativne delitve ter oblikovanje meja države. Predstavljena je kronologija kartografskih prikazov Slovaške, predstavljene pa so tudi glavne osebnosti, ki so doprinesle k razvoju kartografije.

Tretje poglavje Položaj prestavlja Slovaško v evropskem in svetovnem kontekstu z geografskega, ekonomskega, političnega in kulturnega vidika. Predstavljen je tudi izbor naravnih in kulturnih posebnosti Slovaške.

V četrtem poglavju Primarne pokrajinske strukture so predstavljene naravne prvine pokrajine, v petem poglavju Sekundarne pokrajinske strukture pa antropogene prvine pokrajine.

V šestem poglavju Prebivalstvo in njegove dejavnosti v pokrajini so predstavljene demografske in ekonomske značilnosti države, del poglavja pa je namenjen tudi naseljem. Pri izdelavi kart so bili upoštevani podatki zadnjega popisa prebivalstva leta 2001.

Poglavje sedem Naravne naseljitvene regije vsebuje sintezne karte izdelane s prekrivanjem posameznih pokrajinskih prvin, v poglavju osem Zaščiteni območja in naravni viri pa je predstavljena pokrajina kot naravni vir. Izdelani sta tudi pokrajinskoekološka in kulturnozgodovinska regionalizacija Slovaške.

Deveto poglavje Stres v pokrajini predstavlja različno človekovo dejavnost in naravne procese v pokrajini. Na pokrajino vpliva človek »stresno« z onesnaževanjem, narava pa z naravnimi nesrečami.

Zadnje (deseto) poglavje Pokrajina kot človeško okolje predstavlja bodoči razvoj in njegovo odvisnost od okoljskih omejitev in potencialov.

Atlas vsebuje prek 1200 slikovnih prikazov, med katerimi je polovica zemljevidov, drugo polovico pa predstavlja ostalo slikovno gradivo (fotografije, ortofoto posnetki, satelitski posnetki, grafikoni ...). Za ozemlje Slovaške prevladujejo karte v merilih od 1 : 500.000 do 1 : 4.000.000, za prikaze širšega evropskega prostora pa karte v merilih 1 : 2.500.000 do 1 : 180.000.000. Besedila je razmeroma malo in je strnjeno na vsega 15 straneh na koncu knjige. Glede na količino besedila je atlas primerljiv z našim Nacionalnim atlasom Slovenije (2001). V nasprotju z našim atlasom, pri katerem poglavja vsebujejo zaokrožena besedila, ima slovaški atlas kratke komentarje k zemljevidom. Poudarek je le na kartah in se zato tudi ne more primerjati z Geografskim atlasom Slovenije (1998). Prehiteva pa slovaški atlas oba slovenska atlasa v izdaji na CD-ROM-u in DVD-ju.

Matija Zorn

